

NOTES DE L'ARXIU HISTÒRIC DE LA RAMC SOBRE LA SANITAT A LA CERDANYA A LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIX

CORBELLA i CORBELLA, Jacint; CALBET i CAMARASA, Josep M.; XIFRÓ i COLLSAMATA, Marc; GALLEGOS i PANIELLO, Àngels

Arxiu Històric Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya

Resum. Es dona notícia de dades sanitàries a l'AH.RAMC, procedents del partit de Puigcerdà, a la primera meitat del segle XIX. Hi ha dades dels metges i cirurgians registrats en el partit l'any 1840, i d'algunes nissagues sanitàries. La més notable la dels Bosomba, que s'allarga per espai de sis generacions, de pares a fills. També la dels Barnola, Maurell, Nicolau i Parasols. En conjunt s'esmen 41 metges o cirurgians. En un segon punt s'apunta l'existència d'un brot de ràbia, que causà alarma social l'any 1821 i una nota sobre l'estat de salut del partit del mateix any.

Paraules clau: Puigcerdà - Llivia - nissagues mèdiques Cerdanya - Bosomba - Maurell-Barnola - Parasols - Nicolau- Ràbia 1821

A l'Arxiu Històric de la RAMC, iniciat l'any 1770, hi ha alguns documents que fan referència a fets ocorreguts a la Cerdanya. No són excessius si es compara amb els de moltes altres comarques. En principi la Font més important són les comunicacions dels subdelegats dels partits mèdics, en aquest cas el de Puigcerdà, on s'informa sobre els metges i cirurgians que hi exerceixen, sobre l'estat sanitari dels partits, o altres fets.

Les Acadèmies de Medicina van tenir, des de que foren restablertes de manera provisional l'any 1828, com una de les seves funcions la de tenir al seu càrrec la de supervisar la situació sanitària dels partits mèdics de la seva jurisdicció. Es feia per medi de metges, i en algun cas cirurgians, que proposaven per a ser nomenats "subdelegat del partit", per la Junta Nacional de Sanitat. Aquests havien d'enviar la nòmina del personal sanitari.

En el cens d'aquest personal de l'any 1840 (1) hi ha 1 metge-cirurgià, 7 metges i 6 cirurgians. La professió no tenia encara una titulació única, que es va aconseguir amb el pla d'estudis de 10 d'octubre de 1843, sinó que hi havia els metges (la majoria amb títol obtingut a Cervera), els cirurgians graduats al Col·legi de Cirurgia, la majoria el de Barcelona; i els que tenien una doble titulació, normalment a Catalunya obtinguda al Col·legi de Cirurgia de Barcelona. L'anàlisi d'aquest personal ens permet reconstruir l'existència d'algunes nissagues sanitàries, a través dels qui exercien al llarg de diverses generacions.

---

1. Gimbernat, 2011, 55, pp. 135-136

Els sanitaris, metges i cirurgians, i algunes nissagues

** Com a metge-cirurgià, en aquesta nòmina de 1840, només n'hi ha registrat un. És **Joan Fabra i Barnola**. Sabem que havia nascut a Llívia cap els voltants de l'any 1770 i que en aquest temps exercia a Puigcerdà (2). Fou alumne del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona (RCCB) i el 1799 fou enviat a Mallorca. Era cirurgià llatí de 2 exàmens, revalidat el 1802.

Amb el mateix cognom hem trobat **Francesc Fabra i Soldevila**, que fou un personatge amb obra escrita coneguda (3). Havia nascut a Llívia el 23 d'abril de 1778 i morí a Madrid l'11 de gener de 1839. Va fer estudis inicials a Barcelona i el 1794 començà medicina a Montpeller, doctorant-se el 1803. El 1817 s'establí a Madrid. Publicà moltes obres, potser la més coneguda la *Filosofía de la Legislación natural fundada en la Antropología...* (M. 1838).

** Amb el cognom Barnola, s'han trobat quatre cirurgians nats a la Cerdanya. **Bonaventura Barnola** nasqué a Sallagosa l'any 1705, exercí molts anys a Llívia i es casà amb Isabel Clusa. Dos fills seus ja van néixer a Llívia i seguiren la professió. **Francesc Barnola i Clusa** fou cirurgià llatí de 2 exàmens, graduat a Barcelona el 1771: L'altre, **Joan Francesc Barnola i Clusa**, nascut el 1740, comença el 1765 al Col·legi de Barcelona i el 1781, sense haver acabat els estudis s'establí a Lleida. També hi ha notícia de **Jacint Barnola i Alsina**, nascut a Llívia el 1778, cirurgià sagnador (és a dir d'un examen) revalidat el 1816.

I a més en la nòmina de 1840, hi ha **Guillem Barnola i Grau**, metge registrat en el partit de Puigcerdà.

** Entre els set metges esmentats en la nòmina el més conegut fou Llorenç Bosomba, que fou subdelegat del partit durant bastants anys. Els Bosomba són una nissaga llarga, com a mínim documentats en sis generacions, i amb onze sanitaris. El primer fou **Joan Antoni Bosomba**, cirurgià que exercí a Puigcerdà cap els volts de l'any 1700 (finals del segle XVII-començaments del XVIII). Fill seu fou **Francesc Bosomba**, nat i mort a Puigcerdà, (1702-1761), on exercí la cirurgia; era casat amb Gertrudis Mainader. A la tercera generació hi ha dos fills cirurgians, nascuts ambdós a Puigcerdà. **Ramon Bosomba i Mainader** sabem que exercí la cirurgia a Tarragona i a Reus, documentat el 1797. L'altre, **Francesc Bosomba i Mainader**, nascut el 1729, exercí com a cirurgià a Puigcerdà. Es casà amb Ignàsia Setcases, filla del doctor en medicina Antoni Setcases.

En una quarta generació trobem **Francesc Bosomba i Setcases** (o Sacases), nat a Puigcerdà el 1760. Es graduà de cirurgià llatí de 2 exàmens el 1782 i fou batxiller en medicina a Osca el 1786 i doctorat en cirurgia el 1796. Exercí a l'hospital de Puigcerdà i es casà amb Rosa Moreno Delcasso. El 1824 ja consta com a difunt.

De la cinquena generació en coneixem cinc germans Bosomba Moreno, nascuts tots a Puigcerdà i exerciren tasques sanitàries. **Llorenç Bosomba Moreno** (n.

---

2. DBMC, 2a. ed. en revisió

3. DBMC, vol II (1982), pp. 7-8

1797) ingressà el 1814 al RC de Cirurgia, i es llicencià en medicina el 1822. Fou "físic" militar i revalidat com a cirurgià de primera classe el 1843. **Bartomeu Bosomba Moreno** (n. 1802) fou primer doctor en Farmàcia; consta que el 1843 era batxiller en medicina i es va llicenciar el 1866. **Francesc Bosomba Moreno**, (n.1804) estudià tres anys a Cervera. El 1833 era batxiller en cirurgia i després es llicencià en medicina. El 1872 encara residia a Puigcerdà. **Antoni Bosomba Moreno** (n. 1811) estudià tres anys a Cervera, després botànica i física a Barcelona, a l'Escola de la Junta de Comerç. Batxiller en medicina el 1839 i llicenciat el 1841. Encara s'ha documentat **Pere Bosomba Moreno** (n. 1813), batxiller en medicina el 1839, llicenciat el 1840, que es casà amb Maria Bonet Grau.

Fill d'aquest últim, Pere i de Maria Bonet, fou **Francesc Bosomba i Bonet** nascut també a Puigcerdà, cap el 1860, batxiller a Tarragona el 1876 i llicenciat en medicina el 1883.

* **Antoni Laguarda** és metge registrat en el partit de Puigcerdà l'any 1840.

** **Joan Lavall** és un cirurgià registrat al partit de Puigcerdà l'any 1840. Amb el mateix cognom hi ha altres sanitaris registrats a les comarques veïnes del Ripollès i el Vallespir.

* **Francesc Maurell i Batlle** està documentat com a cirurgià en el partit de Puigcerdà l'any 1840. Amb els mateixos noms, exactament, està documentat també un cirurgià nat a Lles el 30 de març de 1760, que era cirurgià de dos exàmens. Era fill del cirurgià **Joan Maurell i Angelet**, nat a Baltarga-Bellver de Cerdanya, el 1695. Estava casat amb Cecília Batlle i el 1760 encara exercia a Lles. Seguint la generació en línia ascendent, aquest últim era fill de **Narcís Maurell**, documentat a Folgaroles (Osona) el 1721 i casat amb Magdalena Angelet, filla de Bonaventura Angelet, cirurgià de Tona.

Un altre **Francesc Maurell** és un cirurgià documentat a Lles l'any 1796, i després a Martinet; estava casat amb Teresa Mallol. Fill d'aquest era **Antoni Maurell i Mallol**, nat a Lles el 1796, que inicià estudis al RCC de Barcelona el 1808 i residí a Martinet. També hi ha un **Pere Maurell**, metge, que exercí a Puigcerdà a la segona meitat del segle XVIII.

* **Antoni Mauri i Callís** és un metge registrat en el partit de Puigcerdà a la nòmina de 1840. Havia nascut a Vilanova de les Escaldes el 1789, batxiller en medicina el 1819 i revalidat com a doctor a Montpeller.

* **Francesc Nicolau i Pons** és un cirurgià documentat al partit de Puigcerdà l'any 1840. Amb el mateix nom i cognoms tenim un cirurgià romancista d'un examen (sagnador), graduat ell 1781, nascut a Llivia. Probablement sigui el mateix Francesc Nicolau, nat a Llivia, documentat cap el 1800, casat amb Teresa Ribalaigua. Fill seu era **Joan Nicolau i Ribalaigua**, cirurgià, documentat a Llivia el 1828, i en el cens de 1840, casat amb Anna Solallonch. I encara hi ha el seu fill, **Francesc Nicolau i Solallonch**, també nat a Llivia el desembre de 1828 batxiller en medicina el 1851 i llicenciat el 1853.

** Josep Parasols i Junoy és esmentat a la nòmina de 1840 com a cirurgià del partit de Puigcerdà. Germà seu devia ser **Pau Parasols i Junoy**, nat a Bellver de Cerdanya, cirurgià romancista de 2 exàmens que exercí a Sant Joan de les Abadesses. Igualment nascut a Bellver hi ha **Joan Parasols i Baixarias** (o Baixeras), registrat en el partit el 1840, cirurgià documentat el 1836 a Bellver. Es casà amb Ramona Armengol. El seu fill, **Josep Parasols i Armengol**, (n. Bellver, c. 1830), llicenciat en medicina el 1854 va ser metge militar, actuant a Santo Domingo i Cuba, i més tard fou presoner dels carlins el 1873. Morí el 1916 a Barcelona.

** Isidre Ribera i Boix, nasqué a Montellà de Cadí –Martinet- el 1785, revalidat en cirurgia pel protomedicat el 1813 i llicenciat en cirurgia el 1814. Està documentat a la nòmina de 1840. També nat i exercint a Martinet hi ha Josep Ribera, batxiller a Cervera el 1766.

** Bartomeu Serra i Nuet és un cirurgià registrat en el partit de Puigcerdà a la nòmina de 1840.

** Lluís Serrat, metge, registrat en el partit de Puigcerdà el 1840.

** Matias Subirana està registrat com a metge en el partit de Puigcerdà a la nòmina de 1840. Més tard hi ha el metge **Llorenç Subirana i Mitjavila**, nat a Alp el 1828, llicenciat en medicina el 1852, que consta que era nét del metge Macià Subirana i Iglésias, que era nat a Alàs (Alt Urgell) el 1758, batxiller a Cervera el 1782 i revalidat el 1786.

* Francesc Tort i Puig, és metge registrat al partit de Puigcerdà a la nòmina de 1840.

* Antoni Vilardell, cirurgià registrat al partit de Puigcerdà a la nòmina de 1840.

De manera diferent, i molt més tard ja en el segle XX, cal recordar com a metges amb obra important, nascuts a la Cerdanya, **Francesc Rusca i Domènech** (1868-1909), catedràtic de cirurgia, nascut a Alp; **Joaquim Piñol i Aiguadé** (1917-1977), catedràtic de dermatologia, nascut a Puigcerda, però arrelat a Cornudella del Priorat; i **Josep Egozque i Cuixart** (1940-2006), catedràtic de la UAB i un dels introductors dels estudis de genètica a medicina.

Malalties

La patologia habitual està consignada en els comunicats, en principi mensuals o trimestrals, que els subdelegats envien a l'Acadèmia. Tot i que en tenen obligació el seu compliment, que en línies generals sol ser suficient, és variable d'uns partits als altres. No tots els subdelegats en tenen la mateixa cura. Sol haver-hi un format imprès que facilita la tramesa d'informació, però també el compliment una mica estandaritzat. Més important sol ser quan es presenta un brot de patologia poc usual.

Un fet inusual i que provocà una considerable alarma social va ser el **brot de ràbia de 1821 en el partit de Puigcerdà**. Precisament l'AH.RAMC és una font interessant de dades en aquest aspecte de la ràbia, que ja ha portat a nombroses

publicacions a partir d'aquest material (4). Es fa un resum del que ja es publicà el 2014. A l'arxiu hi ha vuit documents. El primer, de 3 de juliol de 1821, vé del Govern Polític superior de Catalunya, i dóna notícia que un llop rabiós ha mossegat, el dia 25 de juny, a varies persones a Puigcerdà, i demana consell a l'Acadèmia, tant per la curació com per la prevenció. El doctor Cosme Oliva (a vegades escrit Oliba), de Puigcerdà informa a l'Acadèmia que hi ha persones mossegades en diverses poblacions, explica els mètodes curatius, que es van interrompre perquè els malalts van anar a veure un saluador, o "saveur", encara que després van tornar a la medicació indicada. El doctor Llorenç Bosomba també envia resposta. També s'informa que a Enveig (banda francesa de la Cerdanya), un gos rabiós ha mossegat altres gossos i es queixa de l'actuació del batlle local. Gairebé al final, el 3 d'agost, el Dr. Oliva informa sobre els mossegats pel llop i diu que, passats 38 dies, no hi ha cap novetat.

En els diferents documents s'esmenten també altres metges o cirurgians "Francesc Pujol, cirurgià; Joan Zafra, cirurgià-mèdic. En total sembla que es van afectar sis persones, 3 de Puigcerdà, 2 de Llivia i una d'Enveja, tot i que el brot podia ser més gran pel nombre d'animals mossegats, fins i tot porcs i cabres.

* També envia "**Nota del estado de Salud de este pueblo y comarca de la Cerdaña**". Diu que en el primer trimestre de 1821 les malalties dominants han estat les inflamacions, pleuresia i peripneumonia, i algunes febres "catharrals". En el segon trimestre de 1821 les malalties dominants han estat la "calentura catharral gàstrica" i la calentura intermitent terciana. Acaba: "la vacunació es continua". Data 3 d'agost de 1821. Cosme Oliba.

** El nomenament de **farmacèutics, com a inspectors de productes medicinals, a les aduanes**, de la frontera, anava en part a càrrec de l'Acadèmia de Medicina (no hi havia encara Acadèmia de farmàcia, que tardaria més de mig segle a crear-se). El governador civil de la província enviava una proposta amb tres persones i l'Acadèmia informava. En document de 17 de maig de 1888 es proposa la terna constituïda pels farmacèutics Armengol Saló, Josep M. Martí i Tomàs Ferrer. Tots ells feia més de vint anys que exercien com a farmacèutics, i tots havien sigut alcaldes de la vila. També hi ha una terna, amb més diferències entre els candidats, per l'aduana de La Jonquera, i els tres eren residents a Figueres. (AHRAMC, 1888/70/100).

*Aquests treballs sobre signatures dels partits de Puigcerdà, Valls, Banyoles, Gandesa i la Vall d'Aran han tingut el suport del programa de Recerca de la Secció de Ciències Biològiques de l'Institut d'Estudis Catalans.

---

4. Gallegos, Xifró; Rev RAMC, 2014, 29 (2), 87-89

100

GOBIERNO CIVIL
de la
PROVINCIA DE GERONA.

Sección *2ª*
Negociado *Sanidad*
Número *116*

100

En cumplimiento de lo prevenido por el Ilmo. Sr. Director Grial de Benf. y Sanidad con fecha primero del actual, adjunto remito a V. S. los ternos y relacion de meritos y servicios para el nombramiento de Inspector 2.º de generos medicinales de la Aduana de La Jonquera y para el de igual clase de la de Puigcerdá a fin de que en devolucion informe esa Academia de su digna presidencia cuando se le ofrezca y parezca.

Dios

Petició del Govern Civil de Girona a l'Acadèmia de Medicina de Barcelona perquè dictamini sobre la provisió de dues places de farmacèutic d'aduanes de Puigcerdà i La Jonquera

que a D. P. m^o años
Gerona 6 de junio 1888
Atm. Pancada

Señor Presidente de la Academia de Medicina
de Barcelona

Cerna para el nombramiento de Inspector de generos medicinales con destino a la Aduana de
Figueras

Nombres y apellidos de los Propuestos.	Profesion.	Residencia.	Meritos y Servicios.
D. Simengol Saló	Farmaceutico	Figueras	Ejerce la facultad desde hace muchos años, ha sido alcalde y administrador del Hospital de dicha Villa.
D. José M ^o Martí	Farmaceutico	Figueras	Ejerce la facultad hace 26 años, ha sido Alcalde y desempeña el cargo de Subdelegado de Farmacia del partido.
Domas Ferrer.	Farmaceutico.	Figueras	Ejerce la facultad desde hace 50 años y ha sido Alcalde.

Serona 11 de Mayo de 1888.
 El Gobernador.
A. M. K...

Cerna para el nombramiento de Inspector de generos medicinales con destino a la Aduana de
La Junquera

Nombres y apellidos de los Propuestos.	Profesion.	Residencia.	Meritos y Servicios.
D. Pablo Selart	Farmaceutico	Figueras.	Ejerce la facultad desde hace mas de ocho años sin nota desfavorable.
Enrique Campmany	Farmaceutico.	Figueras	
Ramon Abandri	Farmaceutico	Figueras	

Serona 11 de Mayo de 1888.
 El Gobernador.
A. M. K...

